

Deliberative Rhetoric

Retoryka deliberatywna

4/2017 EDITOR: EWA MODRZEJEWSKA

SPRAWOZDANIA | REPORTS

RAFAŁ JAKIEL

UNIWERSYTET WROCŁAWSKI

rafal.jakiel@uwr.edu.pl

Sprawozdanie z Sa|Tü|R 2017 – Salzburg-Tübinger-Rhetorikgespräche *Reden halten, Reden schreiben*

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0). The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

RAFAŁ JAKIEL

UNIwersYTET WROcŁAWSKI

rafal.jakiel@uwr.edu.pl

Sprawozdanie z Sa|Tü|R 2017 – Salzburg-Tübinger-Rhetorikgespräche *Reden halten, Reden schreiben*

Historia konferencji naukowych z cyklu „Sa|Tü|R – Salzburg-Tübinger-Rhetorikgespräche” sięga 2004 roku. Wiąże się ona z inicjatywą akademickich spotkań retorycznych (niem. rozmów, tj. „Salzburger Rhetorikgespräche”) powołaną do życia na Uniwersytecie Paris Lodron w Salzburgu. Coroczne konferencje naukowe odbywały się na tej austriackiej uczelni do 2008 roku, kiedy w ich organizację włączyły się kolejne podmioty: Seminarium (niem. Seminar für Allgemeine Rhetorik, tu w rozumieniu: instytut) na Uniwersytecie Karla Eberhardta w Tybindze i działające przy nim stowarzyszenie Forum Retoryczne (niem. Rhetorikforum), którego celem jest promocja retoryki wśród różnych środowisk, m.in. naukowego oraz praktyków. W roku 2008 nazwę cyklicznego przedsięwzięcia naukowego zmieniono na „Salzburg-Tübinger-Rhetorikgespräche” i od tamtej pory jest ono rokrocznie organizowane naprzemiennie w Tybindze i w Salzburgu.

Niniejsze sprawozdanie dotyczy konferencji, która odbyła się w dniach 1-3 czerwca 2017 r. w Tybindze. Tematem tegorocznych obrad było pisanie i wygłaszanie mów (niem. „Reden schreiben – Reden halten”), stąd też współorganizatorem został Związek Pisarzy Przemówień w Języku Niemieckim (niem. *Verband der Redenschreiber deutscher Sprache*). W Komitecie naukowym konferencji znaleźli się prof. Joachim Knape, prof. Olaf Kramer oraz prof. Dietmar Till. Przewodniczącą komitetu organizacyjnego była Pia Engel. Z wykładami wystąpiło prawie 30 prelegentów z Niemiec, Austrii, Stanów Zjednoczonych, Danii oraz Polski.

Organizatorzy wydarzenia świętowali w tym roku dwa szczególne jubileusze. Pierwszym z nich jest 50-lecie Seminarium Retoryki Ogólnej, choć można powiedzieć, że tybindzka retoryka stała się elementem europejskiego krajobrazu przedsięwzięć naukowych już ponad 500 lat wcześniej za sprawą działalności wykształconego m.in. na Uniwersytecie Jagiellońskim prof. Heinricha Bebela (Henricus Bebelius). W czasie kongresu nawiązano jednak do roku 1967, w którym dzięki staraniom prof. Waltera Jensa doszło do powołania instytutu, który wówczas

argumentował, iż studium retoryki wymaga poszerzania wiedzy z wielu obszarów, a adepci sztuki retoryki muszą w całości poświęcić się temu zadaniu. Plan dydaktyczny był imponujący. Założono konieczność zgłębiania treści z zakresu m.in. historii retoryki, poetyki, piśmiennictwa antycznego i średniowiecznego, historii propagandy, historii przemówień, niemieckiej homiletyki, współczesnych i dawnych strategii wywierania nacisku, mechanizmów promocji najróżniejszych zjawisk.

Jubileusz 50-lecia tybindzkiego Seminarium uświetniono wieloma przedsięwzięciami, w tym wykładami gościnnymi (wśród prelegentów pojawili się pracownicy naukowcy związani z Uniwersytetem w Tybindze, m.in. prof. Joachim Knape, dr Gregor Kalivoda, dr hab. Franz-Hubert Robling, prof. Jürgen Leonhardt, prof. Dietmar Till, prof. Georg Braungart i prof. Olaf Kramer, oraz przedstawiciele organizacji i instytucji zewnętrznych, m.in. prof. Kati Hannken-Illjes, prof. Karl-Heinz Göttert, prof. Carsten Zelle, prof. Martina Wagner-Egelhaaf i prof. Karsten Danzmann). W ramach wydarzeń jubileuszowych odbyło się omawiane tu sympozjum oraz zorganizowana przez prof. Olafa Kramera w kwietniu 2017 r. konferencja „Recontextualizing Knowledge”.

Uczestnicy konferencji Sa|Tü|R 2017 mieli jeszcze jeden powód do świętowania. Upłynęło bowiem dokładnie 20 lat od dnia założenia Forum Retoryki – stowarzyszenia, które od roku 1997 intensywnie działa na rzecz popularyzacji tradycji retorycznej na polu naukowym i poza nim, poświęcając szczególnie dużo uwagi treningowi oratorów i kształceniu retorycznemu. Forum Retoryki przyczynia się do wymiany doświadczeń przedstawicieli świata nauki z innymi instytucjami, a także m.in. z aktywnymi zawodowo mówcami, autorami przemówień i trenerami mówców.

W programie konferencji „Reden schreiben – Reden halten” znalazło się 11 sekcji (poświęconych teorii retoryki, przemówieniom w nauce, przemówieniom w polityce, mowie nienawiści, filmowi i reklamie, kazaniom, humorowi w retoryce, praktyce wygłaszania mów, zawodowi oratora oraz recepcji mów przez *publicum*) oraz 6 spotkań warsztatowych. Wygłoszono łącznie 25 wykładów.

Po przywitaniu gości przez prof. Joachima Knapego głos zabrała Jacqueline Schäfer, Prezes Związku Pisarzy Przemówień w Języku Niemieckim. W swoim wykładzie podjęła tematy odpowiedzialności za słowo, która ciąży na piszących przemówienia, analizy możliwości poznawczo-odbiorczych audytorium, rozpoznawania i eliminowania ewentualnych wypowiedzi pozbawionych taktu. Bez wątplenia wielką zaletą wystąpienia Prezes Schäfer było odwoływanie się do przykładów znanych z praktyki pisania przemówień.

Katie Böhme, Beate Lichtwald i Nicole Schwäbe zaproponowały warsztaty, podczas których uczestnicy konfrontowani byli z prawdziwymi sytuacjami

komunikacyjnymi w wewnętrznej wymianie informacji przedsiębiorstw (korporacji). Istotnym problemem poruszonym podczas warsztatów była rola przemówień w dobie rozwijających się prężnie nowych technologii i digitalizacji.

Z indeksu zrozumiałości tekstu (niem. *Hohenheimer Verständlichkeits-Index*) korzystał reprezentujący Uniwersytet w Hohenheim teoretyk komunikacji prof. Frank Brettschneider. Na potrzeby swojego wystąpienia zastosował on metody badawcze lingwistyki komputerowej. Oprócz kryteriów formalnych prof. Brettschneider wskazał również niezbędne dla przejrzystości przemówień: skuteczne i sensowne wybranie treści (zawartości), odpowiednią budowę mowy i zaproponowanie właściwego stylu wypowiedzi.

Lorenz Brockmann omówił możliwości zastosowania metod retoryki w politycznym coachingu. Autor tego wystąpienia jest profesjonalnym trenerem sztuki retoryki i doradcą politycznym. W swoim naukowym ujęciu omawianego problemu prelegent powoływał się na sokratejską metodę dochodzenia do prawdy (majeutykę).

Warsztaty Sine Carlsena i dra Henrika Juela z Danii związane były z rozwijaną przez tych badaczy fenomenologiczną metodą nauczania przemawiania. W jej ramach uczy się m.in., jak nawiązywać kontakt z słuchaczem i jak skutecznie podtrzymać uwagę odbiorców. Zauważa się ponadto rolę języka ciała i głosu w tworzeniu tekstu przemówienia. Nie można mówić o nim bez uwzględnienia sposobu zachowywania się oratora. Mowa nie może być zatem przygotowywana bez wzięcia pod uwagę warunków jej późniejszego wygłoszenia.

O koncepcjach intersubiektywności w retoryce i filozofii analitycznej mówił Simon Drescher pracujący w tybindzkim Seminarium Retoryki Ogólnej. W nawiązaniu do poglądów Donalda Davidsona, a w szczególności wypracowanego przez filozofa i stosowanego terminu *triangulacja*, Drescher wyjaśniał, czym jest „przestrzeń (niem. *Raum*) międzypodmiotowości” i jak powinna być ona rozumiana na gruncie retoryki ogólnej.

Isa Fünfhausen poświęciła swoje wystąpienie emocjom okazywanym podczas wygłaszania przemówień politycznych. Obiektem jej dociekań były wypowiedzi 45. Prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Donalda Trumpa, według badaczki jednej z najbardziej kontrowersyjnych osobistości medialnych. Referat dotyczył tych stanowisk z kampanii przedwyborczej ówczesnego kandydata, które uznano za przykłady mowy nienawiści.

W konferencji wzięli udział teoretycy i praktycy, przedstawiciele najróżniejszych zawodów. Tomma Galonska, autorka sztuk teatralnych z Monachium, proponowała warsztaty dotyczące somatycznego doświadczenia w przemówieniach. Celem było wykazanie zależności między tekstem a jego zaprezentowaniem. Szkoląca na co dzień aktorów, tancerzy i mówców Galonska wykorzystwała przykłady ze swojej pracy zawodowej.

W obradach wzięli udział także trenerzy mówców. Jednym z nim był Gerhard Gieschen związany z Akademią Retoryki w Tybindze. Prelegent przedstawił profesję mówcy motywacyjnego i omówił możliwości zawodowe i zarobkowe, które stoją przed osobami chcącymi podążać drogą takiej kariery.

Dr Claudia Gruhn, pracująca jako doradca marketingowy m.in. w przemyśle samochodowym, wyjaśniała, jak przebiega proces pisania przemówień w wielkich koncernach. Większość uczestników konferencji zawodowo związanych z retoryką miała doświadczenie wcześniej współpracy z ośrodkami akademickimi. Dr Gruhn jest absolwentką tybindzkiego Seminarium Retoryki Ogólnej.

O różnych warstwach językowych w przemówieniach opowiedział dr Michael Hoppmann, pracujący na co dzień na Northeastern University w Bostonie. Jednym z tematów, które podjął, było użycie w mowach słów obcego pochodzenia, z uwzględnieniem skutków, jakie te zapożyczenia powodują u odbiorców. Prelegent przeprowadził studium porównawcze na przykładzie języków angielskiego i niemieckiego.

Autor niniejszego sprawozdania miał przyjemność wygłosić referat, w którym dokonał ogólnego omówienia form występowania mów w tekstach popkultury. Na przykładzie dzieł amerykańskiej kinematografii Rafał Jakiel starał się wykazać, że materiał filmowy może być niezwykle cenny przy kształceniu oratorów i poglądowy w próbnym przemowach, które od wieków zajmowały ważne miejsce w ćwiczeniach adeptów retoryki (deklamacje retoryczne).

Dr Gregor Kalivoda omawiał w swoim referacie kwestie etyczne i retoryczne związane z *public relations*. Prelegent wykazał, jak istotne w reklamie są zwerbalizowane komunikaty, którym towarzyszy obraz i jego odpowiednie zaprezentowanie. Dr Kalivoda opisywał zależności występujące między pragnieniami konsumentów a prezentacją produktów. Perswazyjną sytuację komunikacyjną rozpatrywał w kategoriach wydarzenia (*eventu*).

Praktyką argumentacji na potrzeby przemówień zajął się prof. Walther Kindt. W swoim wystąpieniu zauważył, że informacje na temat argumentów w typowych podręcznikach retoryki są nieprecyzyjne i miejscami błędne. Stwierdził ponadto, że brakuje jasnych przykładów realizacji językowych sprzyjających projektowaniu właściwych struktur argumentacyjnych. Prof. Kindt tłumaczył, że w pewnych fragmentach mowy oczekiwane są określone argumenty, które muszą się tam koniecznie pojawić.

Dr Alexander Kirchner swój referat poświęcił oklaskom publiczności. Badacz analizował spontaniczne pojawianie się aplauzu oraz odpowiednie środki retoryczne powodujące jego zamierzone wywołanie (niem. *Clapstraps*).

Dr hab. Nadia Koch podjęła się omówienia gatunkowych osobliwości związanych z wykładem akademickim, który został potraktowany jako wyjątkowa forma

mowy. Referentka przedstawiła, jak zmieniał się na przestrzeni lat styl i charakter wykładów akademickich i jak trudne są one do jednoznacznego scharakteryzowania. W wystąpieniu wykorzystano przykłady z nauk przyrodniczych i kulturoznawczych oraz wskazano, jakie media są szczególnie pomocne w przygotowaniu takiego tekstu.

Prof. Olaf Kramer i Dr Thomas Susanka dokonali konfrontacji przemówienia inauguracyjnego prezydenturę Donalda Trumpa z tradycją wystąpień poprzedników na tym stanowisku. Wytępienie to traktuje się jako manifest i program działań na całą rozpoczynającą się kadencję. Szczególne miejsce zajęły w tej prezentacji typowo amerykańskie toposy (np. *American Exceptionalism*, *City upon a Hill*, *Frontier Spirit*, *Manifest Destiny*, *The American Dream*), które zwyczajowo powinny się pojawiać w takim tekście.

Związana z Seminarium Retoryki Ogólnej Viktorija Romascenko opowiedziała o swoich badaniach dotyczących żartu w mowie. W swoim referacie zwróciła uwagę na to, że pełne humoru fragmenty wypowiedzi pomagają podtrzymać uwagę odbiorców. Są one również sposobem na delikatne wyrażanie krytyki. Autorka wystąpienia pytała, czy istnieje jakaś formuła, która gwarantowałaby skuteczne i udane wprowadzenie humoru do tekstu (np. przemówienia). Ponadto Romascenko próbowała ustalić, skąd oratorzy mogą czerpać odpowiednie żarty.

Dziennikarz i pisarz dr Martin Ross zaproponował wykład i warsztat. Przekonywał, że każdy może skutecznie przemawiać i nikt nie powinien czuć przed tym oporów. Potencjalnych mówców powstrzymuje strach, ograniczona wiedza i niezajomość trików, które są niezbędne, żeby przygotować i wygłosić atrakcyjną mowę. Podczas warsztatów dr Ross prezentował swoje poglądy i dawał wskazówki, jak pisać mowy na potrzeby komercyjne.

Przewycięzanie strachu towarzyszącego mówcom było tematem wystąpienia Kathrin Schelling. Prelegentka omówiła czynniki wywołujące strach oraz konsekwencje, które powoduje on u oratorów. Lęk przed wystąpieniem publicznym należy do schorzeń leczonych w ramach rozmaitych specjalistycznych terapii. Prelegentka pytała, jak i w jakim stopniu fachowa pomoc może być udzielana również podczas treningu retorycznego.

Prof. Thomas Carl Schirren zaprezentował drogę, jaką przeszedł Izokrates z Aten od (niecierzącej się dobrą sławą) logografii do nauczania mówców i polityków.

Obiektem badań, który wybrał Frank Schuhmacher, stały się wystąpienia Benito Mussoliniego. Absolwent Seminarium Retoryki Ogólnej Uniwersytetu w Tybindze szczegółowo omówił gestykulację polityka, przebieg dokonywanego przez niego inscenizowania oraz zaproponował uwzględnienie w badaniu retorycznym wątków proksemicznych.

Wykład Bahdany Shkliar dotyczył mowy nienawiści na tle rasowym. Przykłady przedstawiono w języku niemieckim i rosyjskim. Badaczkę interesowały przede

wszystkich nowe ruchy polityczne i wywodzące się z nich partie, które można zaliczyć do ugrupowań prawicowo-ekstremistycznych. Przy szczególnym uwzględnieniu roli odbiorców i ich możliwości recepcji przekazu Shkliar pytała, jak retorycznie konstruowane są teksty promujące ten sposób widzenia świata i z czego wynika sukces tego typu przedsięwzięć we współczesnej Europie.

Kwestii etyki w doradztwie retorycznym dotyczyły warsztaty Petera Spronga. Autor jest historykiem, literaturoznawcą, filozofem i autorem publikacji, który założył własną agencję zajmującą się pisaniem mów na zlecenie.

Prof. Dietmar Till omówił przemówienia Adolfa Hitlera, które zostały skonfrontowane ze sposobem przemawiania jego rywali: Franklina Delano Roosevelta i Winstona Churchilla. Prof. Till skupił się na środkach pomocniczych, które wykorzystywał Hitler, m.in. schematach, manuskryptach, typoskryptach i stenografach. Podczas wykładu zaprezentowano przykłady materiału audiowizualnego.

Céline Wieders-Lohéac badała kazanie. Jest ono według badaczki szczególnym przypadkiem perswazyjnego wystąpienia komunikacyjnego, którego celem jest przekonywanie w kwestiach fundamentalnych (wiara, poglądy o tym świecie, możliwość istnienia życia po śmierci). Podczas wystąpienia zaprezentowała składowe, struktury i toposy, które powinny wystąpić w tekstach omawianego gatunku.

Astrid Zapf podjęła się scharakteryzowania zjawiska kompetencji oratorskiej. Swoje poglądy trenerka mówców prezentowała w oparciu o doświadczenie zawodowe nabyte w Instytucie Rede&Antwort (pol. Mowa i Odpowiedź).

Ostatnim z wykładów, o którym chcę krótko napisać, było szczególne przemówienie gościa honorowego – Przewodniczącego Bundestagu prof. Norberta Lammerta. Jego wystąpienie uświetniło piękną i uroczystą ceremonię jubileuszu 50-lecia Seminarium Retoryki Ogólnej, która odbyła się wieczorem, 2 czerwca 2017 r. w Nowej Auli Uniwersytetu w Tybindze. Prof. Lammert dał niezwykle popis sztuki oratorskiej, odpowiednio rozkładając naciski, stosując żart i obrazową metaforę. Temat jego wykładu brzmiał „Mowy w demokracji”.

Wszystkie wystąpienia charakteryzowały się tym, że ich autorzy poszukiwali praktycznego zastosowania omawianych treści. W sposób zasługujący na uznanie szukali równowagi między koniecznością przekazania informacji teoretycznych a ukazaniem możliwości ich wykorzystania w praktyce. Konferencję zakończył panel, podczas którego wstępnie sformułowano roboczy temat kolejnej konferencji z serii Sa|Tü|R. Odbędzie się ona w 2018 r. w Salzburgu i ma być poświęcona retoryce wizualności (retoryce wizualnej).